

ВІКТОР КЛИМЕНТІЙОВИЧ ДАНИЛЕВИЧ – ЕТНОГРАФ ТА ПЕДАГОГ, ДІЯЧ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ШУМЩИНИ

Постановка проблеми. Сторінки історії України у ХХ ст. наповнені боротьбою за національне визволення, особливо це стосується періоду Української революції, міжвоєнного періоду та Другої світової війни. Нашу незалежну державу виборювали та творили конкретні особистості, які найчастіше розгортали свою діяльність на теренах рідного краю. В історії національного відродження Шумщини особливу роль відіграв Віктор Климентійович Данилевич – учасник визвольних змагань 1917 – 1920 рр., педагог, діяч «Просвіти», етнограф, археолог. Особистість діяча потребує дослідження в контексті історичних подій даного періоду, а його біографія та діяльність – узагальнення та систематизації. Родина Данилевичів стала праобразом роману «Волинь» відомого нашого земляка Уласа Самчука. Саме це зумовило обрання мною теми «Віктор Климентійович Данилевич – відомий діяч національно-визвольного руху, етнограф та педагог Шумщини»

Отже, **метою** дослідження є :

- вивчити та узагальнити життя та діяльність Віктора Данилевича;
- дослідити історичні відомості про визвольні події на Шумщині у першій половині ХХ ст.;

Предмет дослідження: життя та діяльність В.К.Данилевича, історія Шумщини в період Української революції та у міжвоєнний період

Для виконання поставлених завдань використано такі **методи**: хронологічний, який дав змогу охарактеризувати діяльність В.К.Данилевича у динаміці; історико-логічний; теоретичний; аналіз наукових праць та періодики, матеріалів краєзнавчих музеїв та спогадів.

Актуальність та новизна: дослідження історії рідного краю, вивчення та відкриття нових її сторінок в контексті історії видатних особистостей - це важлива діяльність, спрямована на піднесення інтересу до історії України в цілому та збереження історичної пам'яті народу.

Практичне використання дослідження: матеріали можуть бути використані на уроках історії та під час здійснення виховної роботи з учнями.

Хронологічні рамки дослідження: 1899- 1963 рр.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію Шумського району Тернопільської області.

Джерелами для написання дослідницької роботи стали праці В. Солдатенка, Т.Гунчака, місцевих краєзнавців І.Фарини, С.Синюка, В.Шишковського, періодика, спогади сучасників, а також матеріали Шумського краєзнавчого музею.

В історії Шумщини є люди, які докладали колосальні зусилля заради рідної країни, прагнули не лише зберегти історію рідного народу, зібрати його минувшину, а й робили все, щоб змінити сучасність України, здобути її незалежність. Одним із таких людей був Віктор Климентійович Данилевич.

Народився Віктор Данилевич 24 листопада 1898 року (за іншими даними 1892) в селі Тилявка, на той час – Кременецького повіту Волинської губернії, в родині священника Климентія Данилевича, де було 8 дітей [8].

Оскільки батько Віктора був священником, то за тогочасною традицією один із синів мав продовжити його справу. У спогадах Марії Паламар, племінниці Данилевича, є відомості про закінчення Віктором духовної семінарії. Швидше за все це була семінарія у м.Кременці. Після Першої світової війни потрапив у Одесу, де навчався на філологічному факультеті Новоросійського університету. Саме в студентські роки він проймається українськими ідеями, глибоко вивчає історію рідного народу, його літературу [4].

Українська революція захопила молодь ідеєю відродження нації. Буремні події привели Віктора Данилевича у ряди Армії УНР, зокрема діяч вступив у ряди Українських Січових Стрільців під команду полковника Євгена Коновальця, загони яких стояли в Шумську в 1919 році. За спогадами він був хорунжим в УСС. Після поразки Української революції, Євген Коновалець дав своїм воякам наказ іти «в наряд, в школи». Результати їх праці були разючі – писемність у західних областях значно підвищилася: у 1939 році зросла на 80 % в селі і до 95 % - в місті [10].

У 1922 році молодий учитель приїжджає до Шумська і викладає українську мову і трудове навчання у семирічній школі, яку дозволила мати польська влада. Тягнулися до нього й діти, бо вмів він зацікавити, приязно ставився до дітлахів. Вчив на уроках своїх дітей моралі, патріотизму, його слухали, йому вірили, за ним йшли і тягнулися до нього, як молоді паростки до сонця, бо він любив свою Україну, дітей, людей. Був лояльним до всіх. Перед ним скидали шапки і капелюхи, любили його євреї. За спогадами шумчанина Василя Андрійовича Мельничука, який у 1934 році став учнем школи, Віктор Климентійович завжди цікавився, чи його учні не голодні, відводив бідних дітей на кухню біля школи, де безкоштовно напував склянкою молока з хлібом [8].

Звичною справою для вчителя було нагодувати своїх учнів у себе вдома, чи подарувати чоботи, щоб ті вчилися. На канікулах він ходив по селах і просив батьків посилати дітей до школи. У Данилевича була велика бібліотека, він зацікавлював учнів до читання книг. Серед них: «Тарас Бульба», «Козацька помста», «Холодний Яр». Також Віктор Климентійович був всебічно розвиненою людиною, а тому не дивно, що окрім свого головного роду занять - вчителюванням, захоплювався ще й фотографією, археологією, етнографією. За роки роботи у Шумську мав чималу колекцію народного одягу, археологічних знахідок. Першу високо оцінив Олександр Цинкаловський, котрий був археологом, дослідником Волині, а також колишнім директором Кременецького краєзнавчого музею. Після війни, у польських виданнях дослідник повідомляв, що колекція Данилевича – одна з найцінніших на Волині [4].

В околицях Шумська була знайдена мальована трипільська кераміка, висоцька культура, оселі, окремі предмети з римської доби пам'ятки нашого раннього середньовіччя. Усі ці монументальні, так і дрібні пам'ятки зібрав і описав місцевий вчитель Віктор Данилевич, знавець місцевої старини [11].

Олександр Цинкаловський детально описав старовинний срібний перстень з подібизною птаха, який був знайдений археологом В.К.Данилевичем. Заслугою Данилевича є знахідка герба колишніх власників Шумська Малинських, який був вмурований над входом церкви, яка була збудована ними у 18 столітті [9].

Відповідне було й коло друзів, адже Данилевич приятелював з директором Музею мистецтва у Львові Іларіоном Свенціцьким, композитором Олександром Барвінським, першим директором Кременецького краєзнавчого музею Францішеком Мончаком, який теж мав багату етнографічну колекцію, з родиною Черкавських – Рощинських, з якої походили політичні діячі, лікарі. Добре знав викладачів Кременецької української гімназії імені Стешенка, діячів кременецької «Просвіти», серед яких був професор Василь Біднов [8].

У 1930 році Віктор Данилевич одружився з 19-річною Таїсою, яка народилася в 1911 році в Шумську в родині шевця та домогосподарки. Вона була на 13 років молодшою за чоловіка і згадує його насамперед як свого вчителя і друга, який був дуже доброю людиною. В 1931 році у подружжя народився їх єдиний син – Остап. Віктор Данилевич був активним членом «Просвіти» [3].

Діяч став ініціатором «сухого закону» на Шумщині у 30-х роках, коли на Західній Україні оголосили бойкот польському алкоголю. Він зібрав у Шумську збори, які заборонили пиятику у громадських місцях, установах. За таку діяльність польська влада не раз погрожувала В. Данилевичу ув'язненням, від якого його врятувала Друга світова війна [8].

Дружина Данилевича, Таїса Олександрівна, згадує, що Віктор Данилевич радо вітав у 1939 році «перших советів», навіть виступив на майдані і прочитав уривок з твору М.С. Грушевського.

Проте на Шумщину прийшла політика радянзації, а з нею – насильницька колективізація, масові арешти діячів «Просвіти», депортації. Віктор Данилевич, як і багато інших західних українців швидко прозрів на рахунок так званих визволителів.

У червні 1941 року розпочалася радянсько-німецька війна, українське населення Шумська сподівалося на відродження своєї державності за допомогою німців. Були організовані загони самооборони, обрано старосту. Коли 30 червня 1941 року у м. Львів було проголошено Акт відновлення Української Держави, у Шумську на площі біля костелу відбулося віче. Віктор Данилевич оголосив, що у Львові створено український уряд під проводом Ярослава Стецька. Загони самооборони пройшли через площу стройовим маршем з піснями під синьо-жовтими прапорами [10].

Проте німецький режим не визнавав права українців на державу. Школу німецька влада закрила. В. Данилевич влаштувався на роботу до Кременецького краєзнавчого музею. Окупанти розстріляли його друзів: Францішека Мончака, Черкавських-Рощинських, Спінських. Віктора Климентійовича врятував від розстрілу його учень, перекладач Клоповські. [8].

Під час Других визвольних змагань діяч співпрацював з членами формувань ОУН та УПА. У 1944 році на Шумщину повертаються «Другі совіти». На Шумщині тривала боротьба УПА

проти нових окупантів. Нова влада «звільняла» наш край від всіх національно свідомих людей. За різними даними Віктора Данилевича арештували у 1944, чи у 1945 році за «націоналістичну діяльність», за цитування та читання «забороненого Грушевського» [12].

За спогадами дружини «з будинку було забрано всі книги, конспекти, зошити, альбоми, всі праці, колекції старожитностей, майно». Краєзнавець Ігор Фарина висловлює припущення, що саме колекція, очевидно, і виявилася підставою для більшовицьких репресій. Згадки про неї немає у протоколах енкавеєсівців. Скоріше за все, набуток археолога з Волині опинився в якомусь приватному зібранні колекціонера [9].

За іншими даними колекція зберігається в Кременецькому музеї, проте точних даних немає [3].

В.Данилевича засудили до 10 років ув'язнення в Свердловському централі, де він перебував до 1954 року. В 1947 році були депортовані його дружина та 15-річний син. Сина до батьків везли 6 місяців в жахливих умовах, що підірвало його здоров'я. У 1954 р. В.Данилевич був звільнений із Свердловського тюремного центру і виїхав на поселення в місто Осінники Кемеровської області, йому не дозволяють повернутися в Україну [8].

В.К.Данилевич протягом 20 років змушений був працювати на шахті, відірваний від рідної землі, професії [4].

У березні 1963 року серце Віктора Климентійовича зупинилося. Він помер від інфаркту [1].

З іншими даними – в 1962 році не стало нашого відомого земляка [3]

В м. Осінники похований і його син Остап, який працював тут лікарем. У 1979 році у м. Шумськ повернулася Таїса Данилевич, де проживала до 1993 року у збудованому ними з Віктором у 1936 році будинку [8].

Висновки. Таким чином, доля і життєвий шлях Віктора Данилевича були тісно пов'язані з трагічною історією України ХХ століття. Діяч виборював долю для свого народу і зброєю в рядах Січових Стрільців, і вчительською справою, виховуючи справжніх патріотів, хотів зберегти для наступних поколінь історію та традиції займаючись археологією та фотографією. Звичайно, що така людина не влаштовувала жоден із режимів ні польський, ні нацистський, ні сталінський.

Література

1. Бесараб М. «У нас були ентузіасти» // «Новини Шумщини»
2. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії-Київ, «Либідь».- 1993.
3. Дячун В. Данилевич Віктор Климентійович // Тернопільський енциклопедичний словник – Тернопіль, «Збруч».- 2004.
4. Матеріали Шумського краєзнавчого музею.
5. Самчук У. Волинь – Київ : Дніпро.- 1993.
6. Синюк С. Шумщина від А до Я – Тернопіль: «Джура».- 2006.
7. Солдатенко В. Українська революція – Київ: «Либідь».- 1999.
8. Фарина І. «Родинне вогнище Данилевичів» // «Січ» №1- 2, січень 1999
9. Фарина І. Шумська мелодія – Тернопіль : «Терно - граф».- 2012.
10. Шишковський В. Пам'ятаймо наше коріння // Альманах «Наша Волинь» - Рівне: «Каліграф».- 2002.
11. Шумщина: Краєзнавчий альманах. Кн.1 Сучасність і давнина в дослідженнях, документах і красному письмі. – Тернопіль : Джура.- 2005.
12. Шумщина Краєзнавчий альманах. Кн.2 У жорнах ХХ століття. – Тернопіль : Джура – 2005.
13. Шумщина у визвольній боротьбі ХХ ст.: книга пам'яті / упорядник С.Синюк. – Шумськ, 2008.